

Bekir Ağırdir

bagirdir@gmail.com

Cumhuriyetin felaketlerle ve demokrasiyle imtihanı

Sarsıcı zamanlar sarsıcı olaylar yaşıyoruz. Neye inanırsak inanalım, hangi kimlikten, inançtan olursak olalım, bu memleket, insanlarına, geleceğine sahip çıkma vaktidir

Öfkelerimizi bastırıp toplumun önünde çaresizliği çoğaltmak yerine umudu inşa etmeye odaklanmalıyız. Dualarımızla, umutlarımızla ama asıl aklımız, yüreğimiz, gayretimizle...

Bu toprakların gördüğü en büyük deprem felaketlerinden birini yaşadık. 17 Ağustos 1999 Marmara depreminden daha büyük iki deprem 8 saat içinde peş peşe gerçekleşti. Hala kayıplarımızın tam sayısını bilmiyoruz, hala toprağa veremediğimiz hatta ulaşamadığımız can kayıplarımız var. Daha yasımızı tutmaya başlayamadık.

İçimiz yanıyor, toplumsal psikolojimiz böylesi büyük doğa felaketi karşısında çaresizliğe teslim. Toplum derin bir travma yaşıyor. Depremi doğrudan yaşayanlar da diğer coğrafyalardakiler de herkes yalnızca depreme karşı değil yaşamın getireceği tüm diğer risklere, felaketlere karşı da çaresiz ve savunmasız hissediyor. Pandemi, eşlik eden büyük ekonomik tufan, deprem ve siyasal gerilimler, kendimizi fiziksel ve duygusal olarak tükenmiş hissediyoruz.

Her şeye karşın ülkenin her yerinde yardım için gayret, çaba, seferberlik var. Koordinasyonsuz, plansız da olsa her felakette olduğu gibi toplum kendi yaralarını sarmaya koşuyor.

Kontrol edemediğimiz bu büyüklükte bir sarsıntı karşısında elbette çaresiziz. Ama oturduğumuz bina depreme dayanıklı değilse, yapılan yol, havaalanı fay hattının üzerine yapılmışsa, sel yatağına mahalleler kurulmuşsa, kontrolsüz, hesapsız, bilim dışı yapılanmalar devlet politikası haline gelmişse, o binalar, yollar, mahalleler yıkılır. Bu tarafı ise gerçeklik, çaresizlik değil.

Deprem zamanının ve boyutlarının öngörülmesi imkansız. O nedenle doğal afet diyoruz. Ama yine biliyoruz ki kaybedilen canlar kurtarılabılır, verdiği zarar önlenebilir. Deprem affettir, önlenemez ama ölümler bilim dışı işlerin, politikaların, uygulamaların sonucu ve önlenebilir.

99 Marmara depreminden beri deprem biliminin hayatımıza girdi. Depremlere, bu coğrafyanın fay hatları üzerine, yapılması gerekenlere, bilinenlere, söylenenlere karşın 24 yıl sonra hemen hemen her şeyin aynı biçimde yaşanıyor olmasına da öfkeleniyoruz. Hala deprem enkazının önünde siyasi propaganda yapanları, deprem coğrafyasını iktidarın mı muhalefetin mi yönettiği üzerinden afet ve yardım çalışmalarını ayırtanları, sosyal medyada gerçekliği eğip bükenleri gördükçe, bu kadar vicdansızlığa, merhametsizliğe, kötücüllüğe tanık oldukça öfkeleniyoruz.

Devlet ne halde?

Çaresizliğimizi daha da artıran unsur ise devlet dediğimiz, yönetim dediğimiz mekanizmanın ne denli yerle yeksan olduğunu bir kez daha görmek. Epeydir yaşanan yıkımın, kurum ve kuralların yok edilmesinin, bu denli merkezleşmenin nasıl bir keyfilik ve adaletsizlik ürettiğini biliyorduk. Deprem sandığımızı, gözlediğimizden daha derin bir yıkımla karşı karşıya olduğumuzu gösterdi bir bakıma.

Yönetim düzeninin ne denli bilim dışı kabuller ve tercihlerle yürüdüğünü bir kez daha deneyimledik. Partizanlığın aklı, yüreği, dili ne denli esir aldığını da. Kamu kurumlarının, yöneti-

cilerinin, kapasitelerinin, imkanlarının bile yaşanan gerçekliğe göre değil aşırı merkezleşmiş ve keyifleşmiş yönetime göre hareket ettiklerini, önceliklerinin ne olduğunu gördük.

Daha da önemlisi devlet dediğimiz yapının bir kriz anında, felaket karşısında bile bir risk yönetimi senaryosu, hazırlığı olmadığı gibi, yurttaşları arasında o anlarda makbul olanlar ve olmayanlar ayrımı yapacak denli partizanlaştığını, toplumun örgütlü kesimlerine, sivil topluma karşı ne denli karşıt ve önyargılı olduğunu gördük.

Toplum bir kez daha örgütlenmeye, dayanışmaya, duygudaşlığa, merhamete, şefkate en çok ihtiyacı olduğu anda yalnız kaldı, yalnızlığa mahkum edildi. Kamu görevlileri olağan görevini yapmadığı gibi felaket anında dayanışmayı, duygudaşlığı, merhameti, şefkati örgütlemeye çalışanları koordine etmek yerine kısıtladı ve kendini önceledi.

Yeni söz yeni yol

Sarsıcı zamanlar, sarsıcı olaylar yaşıyoruz. Neye inanırsak inanalım, hangi kimlikten, inançtan olursak olalım, bu memleket, insanlarına, geleceğine sahip çıkma vaktidir. Öfkelerimizi bastırıp, toplumun önüne çaresizliği çoğaltmak yerine umudu inşa etmeye odaklanmalıyız. Dualarımızla, umutlarımızla ama asıl aklımız, yüreğimiz, gayretimizle. Acıyı, yası, felaketi bile partizanca, kutuplaştırarak yaşamaya, dilendirmeye çalışanlara inat.

Yaşanan felakete karşı serinkanlı kalmaya, meseleleri doğru anlamaya ve çareler üretmeye çalışmaktan başka yolumuz yok. Kurtarıcılar, kahramanlar, liderler beklemek yerine ayağımızı bastığımız, elimizin dilimizin değdiği yerde iyiliği, vicdani, merhameti, şefkati örgütleyebilirsek yeter. Kendimizden farklı olanlara laf yetiştirmek, sosyal medyada küçük kahramanlıklar, sözel cesaret gösterileri peşine düşmek yerine yapmamız gerekenlere odaklansak yeter. Aktif yurttaş olmanın gereğini yerine getirsek yeter.

Böylesi travmatik bir dönemde merkeziyetçi, keyfi iktidarla ve hatta tüm siyasi aktörlerle ilişki, dil geliştirmek yerine toplumla siyaset kurmak, ilişki zeminlerini çoğaltmak, dil geliştirmek gerekiyor. Siyasi aktörlerin münakaşa ve münazara teslim dili yerine toplumun farklı kümelerinin ilişkisi, diyalog ve müzakere alanlarını çoğaltmak gerekiyor. Devletin alanını daraltmak, toplumun alanını genişletmek gerekiyor. Yeni bir yardımlaşma, dayanışma ve onurlu yaşam talebini yükseltecek yol ve yordamları inşa etmek gerekiyor. Devlette ve toplumsal yaşamda medeniyet, adalet ve bereket için yeni bir anlam dünyası yazmak, yeni bir söz bulmak gerekiyor.

Cumhuriyetin, kuruluşunda dayandığı rol dağılımında, dev-

let hem kalkınmanın hem de modernleşmenin öncü gücüydü. Tebaadan toplum, kuldan yurttaş yaratmak hedefi, toplumun farklılıklarından arındırılmış, etnik köken farkını veya din, mezhep farkını, dil farkını ve hatta cinsiyet farkını yok sayan tek tip bireylerden oluşan bir ulus anlayışına dayanıyordu. Baskın Oran'ın tanımıyla bir tür "mecburi yurttaşlık" tarifi geliştiren bu tasavvurdan. Devlet yani anayasa, bürokrasi, yargı, asker, eğitim, siyaset bu tasavvurla inşa edilmeye çalışıldı.

O günlerden bu yana Türkiye değişti ama devlet değişmedi. Son 60-70 yıldır bu ülkenin temel meselesi devletin işleyişini ve anlam dünyasını reforme etmek, zamanın ruhuna uydurmak ve demokratikleştirmek. Bunlar siyasi zeminde ve siyaset marifetiyle başarılması gereken meseleler. Fakat bizim siyasetimiz mevcudu mutlaklaştırarak koruma veya rövans alma çıkmazına saplanıp kaldı.

Farklılıklarımızla, bir arada, iletişim ve ilişki içinde, çoğalarak ve çoğaltarak yaşamak için yeni bir toplumsal uzlaşma gerekiyor. Cumhuriyetin anlam dünyasını yenilemek ve demokratikleştirmek ancak yanlış olan ve işlemeyen eski kabulleri, tanımları yenilemekle mümkün. Toplum devleti göre biçimlemek yerine devleti toplumun bugünkü ihtiyaç ve taleplerine göre biçimlemekle mümkün.

Ortak yaşamı sürdürmek, kendimize ortak bir kader çizebilmek için yeni bir anlam dünyası inşa etmek zorundayız. Bunun birinci yolu da konuşabilmek, tartışabilmek ama asıl öncelikli bu yolla mecburi yurttaşlıktan gönüllü yurttaşlığa, monolitik toplumdaki demokratik, çoğulcu topluma dönüşümü sağlayacak yeni bir büyük toplumsal uzlaşma için çaba sarf etmek. Ancak o zaman, her birimiz bu ülkede öz güvenle var kalabilir, onurlu yurttaşlar olabilir ve ortak kadeire inancı yükseltebiliriz. Ancak böylesi bir çabayla gelecek için bir hikâye yazabiliriz. Ancak böyle bir gelecek hikâyesi yazmaya koyulursak ortak bir umut, ortak bir heyecan ve ortak bir başarı üretebiliriz.

Sınıfta kaldık

Böylesi bir heyecanı ve umudu toplumun her kesiminde yeşertmenin tek bir yolu var, o da toplumsal barış ve huzuru mümkün kılacak bir demokratikleşme vaadi. Bu vaadi iktidarda da olsalar muhalefette de olsalar siyasetçilerden ya da devletçilerden duymak mümkün değil. Kabul edelim ki cumhuriyetin demokrasiyle imtihanında sınıfta kaldık.

Yalnızca devlet değil, toplum da yurttaşlar da siyaset de bu

imtihanda sınıfta kaldık. Yurttaşlar olarak 1920'de başlayan ve bugüne kadar içerikleri farklı 52 af kanunuyla, 1948'den bu yana 17 imar affıyla, 2003'ten bu yana ise neredeyse her 1.5 yılda bir çeşitli adlar altında getirilen vergi afları ve son varlık affıyla suça ortak edildik. Yapanın yanına kar kaldığı bir düzene rızamızla mahkum edildik. O yıkılan evlerin ne müteahhidini ne mühendisini, ne ruhsatını veren yerel yönetimi ne her yeri betona boğan hükümeti sorguladık. Ayıpladık, yanlış bulduk ama karnumuzdan konuştuk, dillendirmedik, örgütlenmedik. Siyasetin gözümüzün önünde kirlenmesine göz yumduk.

Kendimizce gerekçelerimiz vardı. Devlet örgütlenmemizi istemedi, örgütlenenlere de kıydı, yasakladı, işten attı, hapse attı. Biz de yıldık, kaçındık, örgütlenmekten korkar olduk. Eğitim sistemi haklarımızı değil devlete karşı ödevlerimizi ezberletti bize. Devletin makbul vatandaş olmayı yaşamın garantisi sandık. Cezalandırmak da affetmek de devlete aitti, içselleştirdik. Bireysel hayatlarımızla ortak hayatı ayırarak, kendi kozamızda yaşayabileceğimizi sandık ama gördük ki ne deprem ne virüs ayırt etmiyor.

Eğer demokratik bir ülkede olabilseydik, o müteahhitlere, o ruhsatları veren siyasetçilere, o projeleri yapan bakanlara, hükümetlere dava açabilirdik. Eğer demokratik bir ülkede olsaydık, kamusal kaynakları böyle kullanan iktidarları şeffaflığa zorlayabilir, yolsuzlukları mahkemelere taşıyabilir, hesap sormak için hukuka yaslanabilirdik. Eğer demokratik bir ülkede yaşasaydık su yataklarına, fay hatlarına

yapılan projelere sivil toplum direnci ve hukuki yollarla engel olabilirdik.

Sözün kısası, şimdi yeni bir heyecana ihtiyacımız var ve böylesi bir heyecanı herkese verebilecek güçte tek bir motivasyon kaynağı görünüyor ufukta: Bir arada ve onurlu yaşam hakkı ve demokratikleşme.

Bir arada yaşam ütopyası, çok anahtarlı bir kapının ardında. Herkesin elindeki anahtarı doğru yöne, doğru zaman-da çevirmesi gerekiyor. Her toplumsal, kültürel kümenin içinde, üç Türkiye'nin muhafazakarlarının, sekülerlerinin, Kürtlerinin içinde de bir arada yaşamı hedefleyen, barışçı, demokrat düşünenler de oturuyor. O nedenle aktörlere göre, onların "yanında" veya "karşısında" kategorik pozisyonlar almak yerine her aktörün içindeki bir arada yaşamdan ve toplumsal barıştan yana düşünen ve davrananlarla yeni ittifaklar üretmek gerekiyor.

Bunun için de yeni bir dil geliştirmek şart. Kavramları eskittik ve kirelettik. Barış kelimesi bile Denizli'de başka, Diyarbakır'da başka anlama geliyor. Demokrasi dendiğinde her parti kendi işine geleni anlıyor.

İhtiyacımız bilim

Birbirimizi tanımadığımız için birbirimizden korkuyoruz. Vehimlerden, paranoyalardan kurtulmak için particiliğe sıkışmış siyasetler arası ve siyasetler üstü yeni tartışma zeminleri ve platformlar oluşturmamız gerekiyor. Bu zeminlerde ve platformlarda bir arada yaşamdan ve demokratiden ne anladığımızı alabildiğine açık bir şekilde müzakere edebilmeliyiz. Münazara ve münakaşa ile yenişmek

değil, ortak meselelerimizi müzakere etmek, uzlaşmak olmalı derdimiz. Ancak böyle davranabilirsek siyasi aktörlerin üstünde bir basınç üretebiliriz.

Bugünün gerilimlerine sıkıştığımızı, savrulmakta olduğumuzu fark ederek başlamalıyız bu hikâyeyi yazmaya. Sıkça tekrarladığım, Murat Mentek'in deyişiyle "Hakiki felaketler ile yapay umutlar arasında sıkıştık." Bir kişiyle, bir adayla, bir sloganla, yalnızca bir kimliğin, partinin, liderin tercihleriyle sürüklenmediğimiz bu yıkımdan ortak bir yaşam hedefi çıkmayacak.

Deprem bir kez daha gösterdi ki her şeyin değişmekte olduğu bir dünyada değişmeyen tek şey yine bilime ihtiyaç. Hangi ideolojiden, kimlikten, siyasetten olursak olalım bilime ihtiyaç duyuyoruz. Bakın, salgına çareyi yine bilimden bekledik. Depremi bu denli yıkıcı sonuçlar üretmesi bilim dışı politikalar, yapılaşmalar nedeniyle.

Bir yandan her şey yeni, her şey karmaşık, her şey çok boyutlu ve çok katmanlı. Öte yandan da her şey çok tanınık geliyor hepimize.

Yüz yılı aşkın zamandır sanayi toplumu olmaya, kalkınmaya ve modernleşmeye uğraşıyoruz. Ama daha sanayi toplumunun etik, hukuk ve laiklik gibi temel kurumları hakkında bile birbirimizi boğazlamaya yatkın fikir ayrılıklarımız var. Felaketleri bile siyasi çekişme konusu haline getirdik, ortak yas tutamıyoruz. Asıl başarısızlığımız ise ortak hedefi, ortak ufkı kaybetmiş olmamız. Geleceğin hikâyesi o ufkı arayarak başlamalı; bu yolculuğun hikâyesi bugünün farklılıklarını yok saymadan, bilimden, sanattan ve ortak hayallerden beslenmelidir.

Şimdi yeniden yüreğimize sığınarak yasımızı yaşama zamanı. Şimdi umutlarımızla gayretimizi uyumlaştırmaya ve çoğaltmaya, bizi "olağanüstü koşullar" bahanesiyle vasata rıza göstermeye mecbur eden bu travmatik halden kurtularak hayallerimize sahip çıkma zamanı. •

